
Mülkiyet Kurumu*

David Schmitz

Mülkiyet hukukunun evrimi, dışsallıkları içselleştirmek doğrultusunda süregiden bir arayışın itimiyle gerçekleşmektedir: üretken çabayla ilişkilendirilen pozitif dışsallıklar ve ortak sahiplikteki kaynakların kötü kullanımıyla alakalı negatif dışsallıklar. Teorik olarak, ve kimi zaman da pratik olarak, maliyetler zaman içinde içselleştirilmektedir. Gittikçe insanlar başkalarının hataları ve talihsizliklerinin değil kendi hataları ve talihsizliklerinin maliyetini ödemektedir.

Eğer her şey yolunda giderse, mülkiyet hukuku potansiyel üreticilerin üretken çabanın tüm olumlu sonuçlarını elde etmesini sağlar. Aynı zamanda bu hukuk insanların kendilerini mahalle çevresindeki faaliyetlerle ilişkilendirilen negatif dışsallıklardan izole etmelerini sağlar. Mülkiyet hukuku mükemmel değildir. Komşuların birbirleri üzerine yükleyebileceği negatif dışsallıkları minimize edebilmek için insanlar taciz (nuisance) ve imar (zoning) kanunlarına başvurmaktadır. İnsanlar, tıpkı dünyanın diğer yerlerinde merkezi planlamacılara yüzlerini dönmeleri gibi, Çevre Koruma Ajansı gibi kurumlardan yardım beklemektedir. İnsanlar desantralize karar vermenin kaotik olduğunu ve kaosun sonucunun da negatif dışsallıkların patlaması olduğunu düşünmektedir.

Peki gerçek nedir? Gerçek, desantralizasyonun hem kaos yaratabileceği hem de yaratmayabileceğidir. Sonuç kurumsal yapıya bağlıdır. Herkesin kullanımına açık orta-mallar

---

* "The Institution of Property," *Social Philosophy and Policy*, vol. 11 (1994) 42-62. Bu gözden geçirilmiş metin *Environmental Ethics: What Really Matters. What Really Works*, edited by D. Schmitz & Elizabeth Willott, New York: Oxford University Press (2002)'de yer almaktadır.

karar vermeyi belli bir şekilde desantralize kılarken, özel mülkiyet başka bir şekilde desantralize kılar. Aradaki bu fark, sistematik olarak farklı sonuçlar doğurur.

Filozoflar, toplumu karşılıklı çıkara dayalı bir işbirliği projesi olarak idealize ederler. Bununla birlikte, karşılıklı çıkara dayalı bir işbirliği projesi olabilmesi için öncelikle toplumun kendi içerisinde karşılıklı çıkar etkileşiminin mümkün olduğu bir ortam sunması gereklidir. Oyun teorisyenlerinin sözleriyle, toplum pozitif-toplamlı bir oyun olmalıdır. Toplumun ne dereceye kadar pozitif toplamlı bir oyun olacağını ne belirlemektedir? Bu makale, toplumun bir işbirliği projesi olarak gelişmesi doğrultusunda mülkiyet kurumlarının negatif-toplamlı veya sıfır-toplamlı oyunları nasıl pozitif-toplamlı oyunlar haline getirdiğini açıklamaktadır.

'Mülkiyet hakları' terimi satma, ödünç verme, miras bırakma ve benzeri hakları içerebilecek olan bir haklar demetine işaret etmekte kullanılır. Bu yazıda ben bu ibareyi bir şeye sahip olanların o şeye sahip olmayanları dışlayabilme hakkı anlamında kullanıyorum. Özel mülkiyet sahipleri, başka kimseleri dışlama hakkına sahiptir. Bununla birlikte, dışlama hakkı özel mülkiyetin belirleyici özelliği olmaktan ziyade genel olarak mülkiyet haklarının bir özelliğidir. Ulusal Park Servisi bir dışlama hakkı olduğunu iddia eder. Komünler üye olmayanları dışlama hakkına sahip olduklarını iddia ederler. Bu makale, kamu ve özel mülkiyet kurumlarından hangisinin veya onların hangi bileşiminin en iyi yol olduğu sorusunu çözme iddiasında değildir. Bunun yerine, bu makale dışlama hakkını tanıyan herhangi bir kurumu nasıl meşrulaştırılabileceğimizi tartışmaktadır.

1. İlk Sahiplenme: Problem

Dışlama hakkı felsefi bir problem de ortaya çıkarmaktadır. Tam kapsamlı hakların sade özgürlüklerden nasıl farklılaştığını bir düşünün. Eğer benim bir bahçeyi ekme özgürlüğüm varsa, bu benim bahçeyi ekmeme izin verildiği anlamına gelir. Bu sizin uygun gördüğünüz şekilde benim ekip-biçmeme müdahale etme özgürlüğüne sahip olmanız ihtimalini açık bırakmaktadır. İşte, sade özgürlükler tam kapsamlı haklar değildir. Ben bir toprak parçası üzerinde hak iddia ettiğimde, diğer insanların özgürlüklerini -bir nevi onları iptal ederek- değiştirme iddiasındayım; öyle ki, diğer insanlar benim iznim olmaksızın bu toprak parçasını kullanma özgürlüğüne sahip değildirler. Benim toprağa sahip olma hakkım olduğunu söylemek, başkalarını dışlama hakkımın olduğunu söylemektir.

Böyle haklar nereden doğmuş olabilir? Hiç kimsenin bir başkasını dışlama hakkının olmadığı bir zaman olmuş olmalıdır. Toprak üzerinde herkesin özgürlüklerinin olduğu fakat kimsenin hakkının olmadığı bir zaman. (Belki bu aşıkardır, fakat eğer kimse toprağa sahip değilse hiç kimse dışlama hakkına sahip değildir. Eğer kimsenin dışlama hakkı yoksa, herkesin özgürlükleri vardır. Öyleyse, herkesin kullanma özgürlüğünün olduğu bir durumdan toprak üzerinde dışlayıcı hak sahibi olan bir kişiye nasıl geçtik? İlk elde edişi, yani, daha önce kimse tarafından sahiplenilmemiş kaynaklara yönelik sahiplik iddiasını ne meşrulaştırır?

Sahipsiz bir toprak parçası üzerinde hak talep edebilmek için insanlar, başkası tarafından sahiplenilmiş bir toprak parçasına el koymayı meşrulaştırmak için gereken kadar

güçlü bir savunuya ihtiyaç duymazlar. Spesifik olarak, ilk elde ediş durumunda daha önceden varolan bir mülk sahibi sözkonusu olmadığından, kendisinden izin alınabilecek veya izin alınması gereken bir kimse yoktur. Öyleyse, bir kimse ne yapmalıdır? Locke'un düşüncesi, toprağa yönelik (belki de ihtiyaç-temelli olan) komünal hak iddiasının, eğer bir kimse diğer kimselere zarar vermeden, bir başka deyişle, diğer kimselere "yeterince" bırakarak bir toprak parçasını sahiplenirse aşılacağı şeklindedir. Bu Locke'cu önkoşul çeşitli şekillerde yorumlanabilir, ancak iyi bir yorum onun kastettiği şeyin şu olduğuna dikkat çekecektir: diğer insanların durumunu kötüleştirmeden yapılacak hak iddialarını meşrulaştırmak. Bunu, modern çevre iktisadının lisanıyla, sürdürülebilir kullanım olarak anlayabiliriz.

Aynı zamanda, kendilerine yeterince bırakılacak olan "diğer kimseler" in, sadece halihazırdaki kişilerle sınırlı olmayıp, henüz doğmamış olanları da içine alacak şekilde geriden gelmekte olanları da kapsayıp kapsamadığını da tartışmalıyız. John Sanders "Hangi argüman, mevcut kuşağın üyelerinin birbirleri için yeterince bırakmaya yönelik vicdani yükümlülükleri varolduğunu kabul ederken, gelecek kuşaklara yönelik böyle bir yükümlülüğün olmadığını ileri sürebilir?" diye sormaktadır (Sanders, 1987, p. 377). Çoğu teorisyen, daha kapsayıcı olan yorumu kabul etmektedir. Bu yorum, Locke'un, kaynakların kullanımını değerlendirmede kullanılacak olan nihai kriterin, (gelecek kuşakları da kapsayacak şekilde) insanlığın korunması olduğu fikri ile daha uyumludur. Bunun dışında, halen yaşamakta olanlar için değil fakat aynı zamanda gelecek kuşaklar için de yeterince bırakıldığını ileri sürebildiğimizde (özellikle çevreci anlamda) daha ikna edici bir ilk sahiplenme savunusuna sahip oluruz.

Tabii ki, ilk sahiplenmeyi meşrulaştırırken, bu süreçte el koymayı meşrulaştırıyor değiliz. Bazıları el koymayı meşrulaştıran kurumların insanların durumunu iyileştirdiğini söylemektedir; bence kanlı el koyma tarihlerimiz hepimiz için süregiden trajedilerdir. Kapitalist rejimlerin tarihleri lekelidir. Komünist rejimlerin tarihleri lekelidir. Yerli halkların tarihleri lekelidir. Avrupalılar, Amerikan yerlilerinin topraklarına el koydular; bundan önce de, o kabileler başka kabilelerin topraklarına el koydular. Bu el koymaları, piyasaların, devletlerin veya Hristiyanlığın veya kabileceliğin veya basitçe insan ırkının tarihi olarak kabul edebiliriz. Fazla bir şey değişmez. Bu makale mülkiyet kurumlarının tarihini, bu tarih onları meşrulaştırdığı için değil fakat bu kurumların bazılarının nasıl çevreyi tahrip etmeden insanların kendilerinin ve çevrelerindeki durumunu iyileştirmelerini mümkün kıldığını göstermesi bakımından tartışmaktadır. İlk sahiplenmeyi (el koymayı değil) meşru kılan kurumlar bunların arasındadır.

2. İlk Sahiplenme: Bir Çözüm

Özel mülkiyetin felsefi eleştirmenleri sıklıkla, ilk sahiplenmeyi meşru kılmanın özel mülkiyeti meşru kılmanın anahtarı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu eleştirmenler sıkça, Locke'cu önkoşulun bir versiyonunu, meşrulaştırmanın bir standartı olarak sunmuşlardır. Önkoşulun bu eleştirmenlere çekici olmasının nedeni kısmen, onun güya karşılanamamasıydı. Bugün bile, filozoflar genel olarak önkoşulun, en azından toprağın sahiplenilmesi

durumunda, karşılanmasının mantıki olarak imkansız olduğu ve bu nedenle de toprak üzerindeki (özel) mülkiyetin Locke'cu çizgide meşrulaştırmayacağını ileri sürmektedir.

Judith Thomson'un ortaya koyduğu şekliyle, eğer "emeğini [daha önce başkası tarafından sahiplenilmemiş şeylere] ilk katan kişi geriden gelmekte olanlara gerçekten yeterince bıraksaydı, kimse bir şey sahiplenemezdi. Çünkü dünyadaki kaynaklar sınırlıdır ve bunlardan alınan her miktar geriden gelmekte olanlara daha az kalmasına neden olur" (Thomson, p. 330). En hafifinden, Thomson bu fikrinde yalnız değildir:

"Başkaları için yalnızca sahiplendiğimiz şeyin kıt olmadığı durumlarda yeterince bırakırız" (Fried, p. 230n).

"Locke'cu önkoşul, aşırı kalabalık ve kıt kaynakların olduğu çağdaş dünyamızda neredeyse hiçbir zaman karşılanamaz" (Held, p. 6).

"Her sahiplenme başkalarının durumunu –onlar açısından önemli olacak- şekilde kötüleştirir" (Bogart, p. 834).

"Başkaları için yeterince bırakma koşulu pek tabii ki hiçbir özel mülkiyet hakları sistemi tarafından tam olarak karşılanamaz" (Sartorius, p. 210).

"Eğer "yeterince" sıfatı sahiplenmede zorunlu koşul olsaydı, bu koşullar altında, bunun mantıki sonucu olarak, insanlar için tek meşru yol açıklıktan ölmek olurdu . . . çünkü hiçbir sahiplenme başkaları için yeterince bırakamaz" (Waldron, p. 325).

Ve benzeri. Eğer kurabiye kavanozundan bir miktar kurabiye alıyorsak, başkaları için daha az kalıyordur. Bu aşık bir durumdur. Doğru olmak zorundadır.

2.1. Sahiplenme Sıfır-Toplamı Bir Oyun Değildir

Fakat bu önerme doğru değildir. İlk olarak, bir şeyden almamız halinde, [o şeyden] başkaları için aynı miktarda (as much) kalması –mantıki olarak kesinlikle- hiçbir şekilde imkansız değildir. En azından her zaman bir kurabiye aldığınızda, alınan kurabiyenin yerini daha fazla sayıda ve daha lezzetli kurabiyelerin aldığı, mantıken imkansız olmayan bir sihirli kurabiye kavanozları dünyasının varlığını hayal edebiliriz.

İkinci olarak, şimdi hayalini kurduğum mantıki olarak mümkün olan dünya aslında içinde yaşadığımız dünya türündendir. İlk sahiplenme konusunda yazan filozoflar ilk gelenlerin sonra gelenlerden daha şanslıymışcasına konuşma eğilimindedir. Gerçek, ilk sahiplenilenlerin kaynak yaratma sürecini başlatmaları ve sonradan gelenlerin faydalarının çoğunu elde etmeleridir. Amerika'nın ilk sürekli İngiliz yerleşimi olan 1607 yılındaki Jamestown kolonisini düşünün. (Veya, isterseniz, onikibin yıl önce Asya'dan Bering Boğazını geçen halkın yaşam biçimlerini hayal edin.) Onların durumu bizimkinden daha mı iyiydi? Peki ama nasıl? Araba tamirinden kazıklanma endişesi taşımadıkları için mi? Gecenin bir yarısında gürültülü buzdolaplarının, damlayan çeşme veya tuvalet sifonunun sesine uyanmadıkları için mi? Hiç bir zaman bir ampul değiştirmek zorunda kalmamış olduklarından mı? Şehirlerarası telefon şirketleri arasında tercih yapmanın sıkıntısını yaşamadıkları için mi?

Sonuç olarak, filozoflara, ilk sahiplenilenlerin iyi şeyleri bedavaya kapattıklarını söylemeleri öğretilmektedir. Biz geriye kalan işe yaramaz şeylere para ödemek zorundayızdır.

Fakat gerçekte, ilk sahiplenme sonradan gelenlere ilk sahiplenenlerden çok daha fazla fayda sağlamaktadır. İlk sahiplenme, esasen sonradan gelenlere olmak üzere, bir zenginlik kaynağıdır. Buraya ilk gelenler, biz sonradan gelenlerin verili kabul ettiği şeyleri hayal bile edememişti. İçimizdeki en fakirlerin bile ortalama yaşama süresi onlarınkini yirmi, otuz yıl aşmaktadır. Bu siyaset teorisi değildir. Bu iktisat retoriği değildir. Bu gerçektir.

İlk sahiplenme, en azından toprak sözkonusu olduğunda, ilk kez sahiplenilebilecek şeylerin stokunu azaltır, fakat bu sahiplenebilecek şeylerin stokunu azaltmakla aynı şey değildir.¹ Tam tersine, kaynakları kontrol etmekle ve böylece ilk sahiplenmeyle sahiplenebilecek kaynakların stokunu azaltmakla, insanlar, genellikle, ticaret aracılığıyla sahiplenebilecek malların stoğunda yoğun artışlar yaratmaktadır. Burada çıkarılacak ders, tipik olarak sahiplenmenin sıfır-toplamlı bir oyun olmadığıdır. O, normalde pozitif-toplamlı bir oyundur. Locke'un kendisinin vurguladığı gibi, [sahiplenme] yoğun bir düzeyde karşılıklı fayda imkanı yaratır. O, işbirliğine dayalı bir girişim olarak toplum ihtimalini mümkün kılar.

Argüman basitçe sahiplenme yarışında kaybeden sonradan gelenlerin kaybını telafi edecek derecede yeterli üretimin sahiplenme sonrasında gerçekleştirildiği değildir. Argüman, ilk sahiplenen olma çıplak gerçekliğinin gerçek ödül olmadığıdır. Gerçek ödül refahattır, ve buraya ilk gelenlerin sayesinde sonradan gelenler bundan büyük bir pay kaparlar. Eğer birilerinin tazmin edilme hakkı var olsaydı, bunlar ilk sahiplenenler olurdu.

2.2. İlk Sahiplenmeden Önceki Orta-Mallar da Sıfır-Toplamlı Değildir

İkinci nokta ilk sahiplenmeden önceki orta-malların da sıfır-toplamlı olmadığıdır. Tipik olarak onlar, negatif toplamlı bir oyundur. İki hikaye anlatayım. Bunların ilki Filipin ve Tongan Adalarındaki mercan resiflerinden gelmektedir (Chesher, 1985; Gomez, Alcala, and San Diego, 1981). İnsanlar bir zamanlar bu resiflerde yemle ve tuzaklarla balık avlardı, ancak son zamanlarda çamaşırsulu-balıkavı adı verilen bir tekniğe dadanmışlardır. Bu teknik, resiflere çamaşırsuyu dökmeyi içerir. Balıklar sodium hypochlorite'i soluyamazlar. Havasızlıktan öler ve toplanmalarını kolaylaştıracak şekilde su yüzüne vururlar.²

Problem şudur ki, mercanın kendisi yaşayan hayvanlardan oluşur. Mercan, balıklarla birlikte havasızlıktan ölür ve ölü bir resif artık uygun bir habitat değildir. (Bir başka teknik olan bombalı-balıkavı mercanları dinamitlemeyi içerir. Şok dalgası, sersemlemiş balıklar ve ölü mercanlardan oluşan kolay bir hasat sunar.) İnsanların daha sorumlu olmaları gerektiğini söyleyebilirsiniz. Resifleri çocukları için muhafaza etmelidirler.

Bu, önemli olan noktayı gözden kaçırmak olurdu. Bu önemli nokta, bireysel balıkçının mercanı çocukları için kurtarması seçeneğinin olmadığıdır. Elbette bireysel balıkçıların mercanı kendilerinin yoketmemesini tercih etme şansı vardır. Fakat mercanı yok etmeyi seçerlerse ne olur? İstedikleri şey resifi çocuklarına bırakmaktır; gerçekte olan şey ise resifin sıradaki bombalı-balıçya bırakılmasıdır. Eğer balıkçı çocuklarına verebileceği bir şeyinin olmasını istiyorsa elini çabuk tutmalı, resifi kendisi yokedip balığı kendisi kapmalıdır. Balıkçılara sorumluluk almalarını söylemenin faydası yoktur. Onlar çocukları için

sorumluluk almaktadır. Mevcut kurumsal düzenlemeler, resifi koruyacak şekilde sorumluluk almaları için onları güçlendirmemektedir.

Bu koşullar altında, resifi kendileri yok etmemekte özgürdüler, fakat resifi çocukları için korumak üzere yapılması gerekeni yapma özgürlüğüne sahip değillerdir. Resifi çocuklarına bırakmak üzere muhafaza edebilmek için, balıkçılar resife erişimi sınırlama gücüne sahip olmalıdır. Bombalı-balıkçıları dışlama hakkına sahip olmalıydılar. Bu hakkı bireysel olarak mı yoksa gup olarak mı ileri sürdükleri, erişimi sınırlamada başarılı oldukları sürece, ikincil bir meseledir. Fakat, öyle veya böyle, erişimi sınırlama hakkını iddia etmeli ve etkin bir şekilde uygulamalıydılar.

İkinci hikaye, Cayman Adalarından gelmektedir.³ Atlantik Yeşil Kaplumbağası uzun zaman et ve yumurta kaynağı olarak övgü almıştır. Kaplumbağalar ortaklaşa sahip olunan bir kaynaktı ve sürdürülemez bir biçimde tüketilmekteydiler. 1968'de, bazı hesaplara göre doğada üçbin ile beşbin arasında kalmışlardı. Bir girişimci ve ilgili biliminsanları grubu Cayman Kaplumbağa Çiftliği'ni kurdular ve deniz kaplumbağalarını yetiştirip satmaya başladılar. Doğada, vahşi yavruların yüzde birinin sadece onda bir (as few as one tenth of one percent) kadarı olgunluğa erişebilmektedir. Yavruların çoğu, avcı hayvanlar tarafından yuvadan denize kadar emekleyemeden yenilir. Cayman çiftliği ise hayvanların hayatta kalma oranını yüzde ellinin üzerine çıkartabilmiştir. En iyi zamanlarında, yüzbinden fazla hayvan üretmekteydiler. Yavrularının % 1'ini, yavruların olgunluğa ulaşabilmeleri için iyi bir şansa sahip oldukları on aylıkken doğaya salıyorlardı.

1973'te, Atlantik Yeşil Kaplumbağaları ticareti CITES (the Convention on International Trade in Endangered Species) ve Birleşik Devletler'de Balık ve Doğal Yaşam Servisi, Ticaret Bakanlığı ve İç İşleri Bakanlığı tarafından kısıtlandı. Yeni konulmuş olan Tehdit Altındaki Türler Kanunu'na göre, A. B. D. Atlantik Yeşil Kaplumbağası'nı tehdit altındaki tür olarak sınıfladı. Bununla birlikte, başlangıçta, Cayman Çiftliği'nin işleri Atlantik Yeşil Kaplumbağaları ticareti ile ilgili düzenlemeler çiftlikte büyütülen hayvanları dışarıda bıraktığı için olumsuz etkilenmedi. Bununla birlikte, 1978'de nihai halleriyle regülasyonlar yayınlandı. Diğer türlerden hayvanların çiftlikte yetiştirilenleri için yine istisnalar konmakla birlikte, kaplumbağa ticaretinde bir istisna yapılmadı. Şirket artık Amerika'da iş yapamazdı. Daha da kötüsü, artık şirket ürünlerini Amerikan limanları vasıtasıyla naklemezdi. Artık Miami limanı üzerinden dünya pazarlarına bağlanma imkanı yoktu. Bugün Çiftlik sadece Cayman Adaları'nın kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere varlığını sürdürmektedir.

Bu hikayeler bize ne anlatıyor? Birinci hikaye bize orta-mallarını bozulmamış, orjinal, sahiplenilmemiş hallerinde muhafaza etmememizi meşrulaştırmak zorunda olmadığımızı söyler. Çünkü, orta-malları el değmemiş halleriyle muhafaza etmek gibi bir seçenek yoktur. Orta-mallar bir zaman kapsülü değildir. Doğal çevremizi orta-malları olarak bırakmak, onu gelecek kuşaklara bir miras olarak bırakmak üzere bir zaman kapsülüne koymak değildir. Bazı durumlarda, kaynakları zaman kapsülüne koymak akıllıca olabilir. Bununla birlikte, ikinci hikaye bize hatırlatmaktadır ki; ortamalları olarak bulduğumuz şeyleri alıp muhafaza etmenin –bir zaman kapsülüne koymanın- yolları vardır, fakat, bir şeyi zaman

kapsülüne koymadan önce, o şeyi sahiplenmek zorundayızdır.⁴

2.3. Oyunu Meşrulaştırmak

Sahiplenmeyi düzenleyen kurumları meşrulaştırmak ile belli sahiplenme eylemlerini meşrulaştırma arasındaki bir farka dikkat edin. İlk sahiplenmeyi bir oyun ve belli sahiplenme eylemlerini oyundaki hamleler olarak düşünün. Oyun meşru olsa bile, oyun içindeki belli bir hamle onun tavsiye edilmesini gerektirecek hiçbir şeye sahip olmayabilir. Esasen, (argüman hatırına) her sahiplenme eylemi izole bir biçimde bakıldığında keyfi ve hatta bazıları vicdanen kabul edilemez görülecektir. Hal böyleyken bile, kurumsal bir boşluğun olduğu durumda hiçbir ağırlığı olmayacak olan belli hamleler temelinde mülkiyet hakkı iddialarını tanıyan bir kurumsal çerçeveye sahip olmak için ikna edici nedenler olabilir. İctihat hukuku zımnen ilk sahiplenmecilerin sahiplikleri için ahlaki ağırlığı olan nedenler sunmalarını gerektirmeyecek ahlaki nedenler kabul etmektedir. Carol Rose'a (1985) göre, bir ilk sahiplenme kuralı, herkes belirsizliğe yer bırakmayacak bir şekilde haberdar edildiğinde, keşfi (ve gelecekteki üretken eylemi) teşvik etmekle kalmayıp keşfedilmiş nesnelere üzerindeki münakaşaları da minimize eder. Belli sahiplenme eylemleri ahlaki bir ağırlıkları olduğu için değil ahlaki ağırlığı olan bir oyunda müsaade edilen eylemler oldukları için meşrudurlar.

Hiç şüphesiz, sahiplenme ve kaynakların müteakiben harekete geçirilmesiyle ortaya çıkarılan zenginlik belirsiz bir fayda değildir. İlk sahiplenme neticesinde mümkün kılınan ticaret kirlilik ve diğer negatif dışsallıklar yaratır. (Bu noktaya geri döneceğim.) Dahası, yaşam süresindeki artış ve kaynakların üretken amaçlarla sahiplenilmesine eşlik eden diğer faydalara bir değer atfetmeyen insanlar olabilir. Bazı halklar, Batı kültürünün ayak-kabıları, çadırları ve kibritleri ile kirletilmemiş bir avcı-toplayıcı yaşamı sonsuza değin destekleyecek istikrarlı bir devleti arzulayabilir. Eğer ilk sahiplenme, böyle halkları hiç istemedikleri bir kültürün içinde rol almaya zorlarsa, o zaman onların bakış açısından, oyun fayda sağlamaktan çok zarar verir.

Bununla birlikte, akılda tutulması gereken iki şey şudur: İlk olarak, söylediğim gibi, orta-mallar bir zaman kapsülü değildir. Statükoyu muhafaza etmemektedir. Pek çok nedenden ötürü, yaşam kalitesi ilk sahiplenmeden sonra düşebilir. Bununla beraber, insanları dalga dalga sahiplenmeye yönlendiren baskıların, yaşam kalitesini düşürme ihtimali, bu dalgaların düzenlenmemiş (unregulated) orta-mallara vurması halinde daha yüksektir. Düzenlenmemiş orta-malların varlığında, muhafaza edenler bunun maliyetini ödeyip faydalarından istifade edemezken, aşırı kullananlar, aşırı kullanımın maliyetini ödemediğinden faydalardan istifade etmektedir. Bu nedenle, düzenlenmemiş orta-mallar muhafazasının değil aşırı-kullanımın reçetesidir.

İkinci olarak, avcı-toplayıcı yaşamı sürdürme seçeneği tamamen ortadan kalkmamıştır. Rahat bir yaşam değildir. Hiç bir zaman da olmamıştır. Fakat bir seçenek olmayı sürdürmektedir. Kuzey Kanada ve başka yerlerde böyle yaşama seçeneğinin olduğu ve nitekim böyle yaşamların aktüel olarak da mevcut olduğu yerler bulunmaktadır. Bir bonus olarak da, avcı-toplayıcı yaşam biçimini tercih edenler, tıbbi acil durumlar, ihtiyaç

duyulan malların ticareti gibi vesilelerle batı kültüründen pay alma seçeneğini ellerinde tutmaktadır. Aşıkardır ki, birisi, “Avcı-toplayıcı yaşam bir seçenek olsa da, ileri teknolojilerle donanmış kitleler toprağı başka amaçlarla ele geçirdikçe, bu seçenek ortadan kaybolmaktadır” diyebilir. Evet, muhtemelen böyledir. Bu neyi kanıtlar? Bunun kanıtladığı şey, eğer avcı-toplayıcılar çocuklarının avcı-toplayıcılar olarak yaşama seçeneklerinin olmasını istiyorlarsa, bu seçeneğı üzerinde korumak istedikleri toprağı yönelik sahiplik iddiasında bulunmaları gerektiğidir. Meşru sahipler olarak, bu toprağı erişimi düzenleme hakkına sahip olduklarını iddia etmelidirler. Eğer istikrarlı bir medeniyet istiyorlarsa, bunu düzenlenmemiş orta-mallarında bulamayacaklarının farkında olmalıdırlar. Örneğın, kuzey Kanada’yı orta-malı olarak görmeye bayılıcak olan petrol şirketlerini dışlamaya hakları olduğunu iddia edebilmelidirler.

Bir kimse, sahiplenmenin başkaları için yeterince bırakmadığını söylerse, cevap “neyle karşılaştırıldığında?” olmalıdır. Orta-mallarının eski haliyle karşılaştırıldığında mı? Şimdiki haliyle mi? Yoksa gelecekteki haliyle mi? Gerçekte, sıklıkla, kaynakları *orta-malı olarak* tutmak başkaları için yeterince bırakmamaktadır. Locke’cu koşul, orta-malı mahiyetindeki kaynakların sahiplenilmesini yasaklamak şöyle dursun, esasen kıtlık koşulları altında sahiplenmeyi gerektirmektedir. Dahası, koşul, bir kaynak kıt hale geldikçe, daha acil bir şekilde negatif toplamlı bir oyun olan düzenlenmemiş orta-mallardan çıkarılmasını gerektirmektedir. Tekrar edersek, ortak kullanımın yükü kaynağın kendisini yenileme kapasitesini aşarsa, Koşul, sadece izin vermekle kalmayıp, insanların kaynağı sahiplenip erişimini düzenlemelerini gerektirir. Düzenlenmemiş orta-mallarında dahi, bazı balıkçılar kendi kendilerini sınırlayacaklardır, fakat böyle bir eğilimin olmadığı daha önce görülen durumlarda da grubun kendi kendini sınırlaması için bir şey olması gerekir.

Malları orta-malı olmaktan çıkarmak, sahiplenebilecek şeyler stokunu arttırır ve orta-malların trajedisini sınırlandırır. Sahiplenme negatif toplamlı bir oyunun yerine pozitif toplamlı bir oyunu getirir. İşte burada düzenlenmemiş orta-mallardan kaynakları çıkarma hakkını teslim eden sosyal yapıları meşrulaştıracak bir neden yatmaktadır: Kaynaklar kıt hale geldiklerinde, eğer onların çocuklarımız için de varolmalarını istiyorsak onları orta-malı olmaktan çıkarmalıyız.

3. Ne Türden Bir Mülkiyet Kurumu Kastedilmektedir?

Kıt kaynakların gelecek için korunmasının (ve yaratılmasının) bir yolu olarak sahiplenmeyi ve onlara erişimin müteakiben düzenlenmesini savundum. Kaynaklar bol olduğunda, Locke’cu Koşul sahiplenmeye müsaade eder; kaynaklar kıt olduğunda Koşul sahiplenmeyi zorunlu kılar. Gelecek kuşaklara zarar vermeden sahiplenmek mümkündür. Esasen, kaynaklar kıt olduğunda, onları orta-malı olarak tutmak gelecek kuşaklara zarar verir.

Özel mülkiyet kıt kaynakları koruma doğrultusunda sorumluluk almak üzere bir müşevvik verir. O kaynakları pek çok farklı durumlarda korur. Özel mülkiyet negatif toplamlı orta-mallarını pozitif toplamlı mülkiyet rejimlerine dönüştürmenin önde gelen aracıdır. Bununla birlikte, tek yol da değildir. Aşıkardır ki, her zaman en iyi yol da değildir. Kamu mülkiyeti her daim varolmuştur ve onu açgözlü devletler veya çılgın ideologlar yaratmış

değildir. Bazen gerçek sorunlara bir cevap olarak kendiliğinden evrilir. Kamu mülkiyeti sayesinde insanlar bir kaynağı düzenlenmemiş orta-mallarından çıkarıp kolektif bir biçimde yönetme sorumluluğunu üzerlerine alabilirler. Müteakip bölümler, Martin Bailey, Harold Demsetz, Robert Ellickson ve Carol Rose tarafından gerçekleştirilen ve farklı mülkiyet kurumlarının gelecek kuşaklar için nasıl yeterince kaynak bırakılmasını sağladığını gösteren çalışmaları tartışmaktadır.

3.1. Düzenlenmemiş Orta-Mallar

Düzenlenmemiş orta-mallar bir felaket olmak zorunda değildir. Düzenlenmemiş orta-mallar kullanım düzeyi toprağın taşıma kapasitesinin sınırları içinde kaldığı sürece iyi çalışacaktır. Bununla beraber, kullanım taşıma kapasitesine yaklaştıkça, daha dışlayıcı bir rejime geçmek için baskı oluşacaktır. Artan trafiğin taşıma kapasitesini aşmaya başladığında düzenlenmemiş orta-malların nasıl başka bir şeye evrildiğinin bir örneği olarak, Harold Demsetz'in Labrador yarımadasının yerli kabileleri arasında mülkiyet kurumlarının nasıl evrildiğine ilişkin tarifine bir bakalım. Demsetz'in hikayeyi anlattığı şekliyle, bölge halkı kuşaklar boyunca toprağı herkese açık orta-malı olarak görmüştür. İnsan nüfusu bu dönemde küçüktü. Bol miktarda yiyecek vardı. Böylece, toprağı kullanma kalıbı, toprağın taşıma kapasitesinin altındaydı.⁵ Kaynak kendisini devam ettirebilmiştir. Bu durumda, Koşul, yukarıda yorumlandığı şekliyle, tatmin edilmişti. Diğer şeyler aynı kalmak şartıyla, ilk sahiplenmeye müsaade edilebilirdi, ancak zorunlu değildi.

Bununla beraber, kürk ticaretinin ilerlemesiyle birlikte, avlama ve tuzakla yakalama faaliyetinin ölçeği ciddi bir şekilde arttı. Orta-malı hayvanlarının nüfusu azalmaya başladı. Düzenlenmemiş orta-mallar bir süre işe yaramıştı, fakat şimdi kabileler klasik bir trajedi ile karşı karşıyaydılar. Kaynağı sömürmenin faydaları içselleştirilmişti, ancak maliyetleri için aynı şey sözkonusu değildi. Düzenleme daha fazla sürdürülemezdi. Klanlar, aile arsaları belirlemeye başladılar. Orta-malı olan hayvanlar, bir arsadan diğerine geçme eğilimi olmayan kunduz ve su samuru gibi küçük hayvanlardı. Böylece, arsaları belirlemek küçük boyutlu orta-malın yanısıra toprağı da nihai olarak özelleştirmişti. Özet olarak, kabileler kürk-veren göçmen olmayan hayvanların üzerinde yaşadığı toprağın orta-malı olma niteliğini, kürk ticareti toprağın taşıma kapasitesi üzerinde bir talebi yarattığında aile parselleri haline dönüştürmüşlerdir. Talebin taşıma kapasitesini aşmaya başladığı an, Koşul'un izin vermekle kalmayıp ilk sahiplenmeyi zorunlu kıldığı zamandır.

Kürk-veren orta-mallarının özelleştirilmesine ilişkin bir diğer ayrıntı da şudur: Kürk özelleştirilmekle beraber, et özelleştirilmemişti. Hala bol miktarda et mevcuttu. Bu nedendir ki, kabile hukuku bir başka klanın toprağına et elde etmek üzere avlanmak için izinsiz girme hakkını tanıdı. Davetsiz misafirler bir kunduzu öldürüp etini alabilmekte ancak eti yediklerini ve klanın post üzerindeki hakkına saygı gösterdiklerini ifade etmek üzere postu belirgin bir yere bırakmak zorundaydılar. Yeni gelenekler meselenin tam özüne girmektedir; özelleştirilmek zorunda olan şeyleri özelleştirmek ve sınırlanmamış erişimin henüz sorun oluşturmadığı kaynaklarda insanların her daim sahip oldukları özgürlüklere dokunmamak.

3.2 Komünel Alternatif⁶

Düzenlenmemiş veya herkese açık olan orta-mallarını komünlerle karşılaştırabiliriz. Bir komün sınırlı-erişime tabi orta-malıdır. Bir komünde, mülkiyet bireysel üyeler yerine grubun sahipliğindedir. İnsanlar grup olarak dışlama hakkı iddia etmekte ve kullanmaktadır. Tipik olarak, komünel üyeler ve üye olmayanlar arasında keskin bir ayrım yaparlar ve erişimi buna göre düzenlerler. Kamu mülkiyeti erişimi günün ve yılın zamanına göre sınırlandırma eğilimindedir. Bazı faaliyetlere müsaade edilir, bazıları yasaklanır.

Ellickson özel mülkiyeti veya kamusal ve komünel mülkiyeti ortadan kaldırmaya yönelik geniş bir kampanyanın gülünç olacağını düşünmektedir. Her mülkiyet türü toplumsal refaha kendine has bir biçimde hizmet eder. Zira her sahiplik rejiminin kendi dışsallık sorunları bulunmaktadır. Komünel yönetim aşırı tüketime ve amortisman ve geliştirmeden kaçınmaya yol açar; çünkü, insanlar emeklerinin değerinin sadece küçük bir miktarını geri almakta, buna mukabil tüketimlerinin maliyetinin de küçük bir miktarını ödemektedirler. Bu caydırıcıları (disincentive) minimize etmek için bir komün yoğun bir şekilde insanların üretim ve tüketim faaliyetlerini gözetlemelidir.

Pratikte, komünel rejimler yıkanmamış tabak yığınlarından tutun da tüm bir kıtayı tehdit edebilecek ekolojik felaketlere değin, artıkların gelişigüzel atılmasına sebep olabilir. Özel olarak yönetilen parseller de, artıkların gelişigüzel atılmasına ve kötü sonuçların komşulara yayılmasına aldırış etmeyen başka bir takım kullanımlara konu olabilir. Özel mülkiyetin bir avantajı mülk sahiplerinin birbirlerinin mülklerini satın alarak, mülkiyet dağılımını, faaliyetlerinin birbirlerine en az zarar verecek şekilde, yeniden düzenleyebilmesidir. Fakat bu her zaman kolay olmaz ve bazen yeniden dağıtımın kendisi bir kayıp oluşturabilir. İşlem maliyetleri bulunmaktadır. Böylece, akla yatkın bir toplumsal amaç, özel ve kamusal mülkiyeti, işlem maliyetleri toplamını ve dışsallıkların maliyetini düşürecek şekilde birleştiren bir sisteme sahip olmaktır.

4. Yerel ve Uzak Dışsallıklar Karşıkarşıya

Düzenlenmemiş bir orta-malını daha küçük özel parsellere bölmek mi yoksa üye olmayanları dışlama gücünü elinde tutan bir komün olarak yönetmek mi en iyi yoldur? Bu insanların ne türden faaliyetlere girme eğiliminde olduğuna bağlıdır. Ellickson faaliyetleri üç kategoriye ayırır: küçük (bir domates bitkisi yetiştirmek gibi), orta (ördekler için bir havuzcuk oluşturmak üzere bir nehre bir set yapmak gibi) ve büyük (zararlı gazları dağıtmak için sanayii bacası kullanmak gibi). Ayrımın çok keskin olması istenmemiştir. Tahmin edileceği üzere, bu bir derece meselesidir. Üzerinde endişeye değer dışsallıkların yer alacağı alanın görelî büyüklüğü ile ilgilidir. Küçük olayların etkileri bir kimsenin özel mülkiyeti ile sınırlıdır. Orta düzey olaylar mahalledeki diğer insanları etkiler. Bunların dışsal sonuçları yereldir. Büyük olaylar, daha uzakta olan insanları da etkiler.

Ellickson özel rejimlerin küçük ve orta boy olayların etkilerini en aza indirmekte açıkça daha üstün metodlar olduğunu söylemektedir. Küçük olaylar, özel rejimler için büyük

problem oluşturmazlar. Toprak parsellere bölündüğünde, küçük olayların sonuçları içselleştirilir. Komşular kendi toprağımızdaki domatesleri ne zaman topladığımızla pek ilgilenmezlerken; komünal alandakileri ne zaman topladığımızla oldukça ilgilidirler. Önceki durumda, biz kendi işimize bakarken, sonrakinde, onlarınkine bakarız.

Buna karşılık, orta düzey olayların sonuçları bir kimsenin komşusuna sıçrama eğilimindedir, ve bu nedenle, bir sürtüşme doğabilir. Bununla birlikte, özelleştirme dışsallıklarla nasıl mücadele edileceği hususunda danışılmak zorunda olunan insan sayısını sınırlama ve böylece işlem maliyetlerini düşürme avantajına sahiptir. Komünal sahipler topluluğunun tümüyle danışmak yerine, herkes etkilenen alan bağlamında özgürdür ve kişi orta düzeydeki olayın alanının hemen yanındaki parsellerin sahibi olan sınırlı sayıda kişiye danışmak durumundadır. Özelleştirmenin bir başka erdemi, orta düzeydeki olaylardan ileri gelen meselelerin yakın çevredeki insanların ellerine bırakılmasıdır. Bu kişiler yerel koşullar hakkında daha iyi bir kavrayışa sahiptir ve bu sayede niyet edilmemiş kötü sonuçları olmayacak çözümler geliştirme hususunda daha iyi bir konumdadırlar. Onlar orta büyüklükteki bir olayın maliyet ve faydalarını öngörmekte daha iyi bir pozisyonadırlar.

Bununla birlikte, büyük ölçekli olaylara geldiğimizde, özel ve kamu mülkiyetinin hangi karışımının en iyi olduğunu söylemenin kolay bir yolu yoktur. Büyük olaylar, yüz yüze ilişkileri olmayan insanlar arasında yaygın dışsallıklar içermektedir. Bu türden dışsallıkları tespit etmekteki güçlükler, sorunun kaynağına iz sürmek ve sorumlulara hesap sormak tüm mülkiyet rejimleri için sorun oluşturur. Bir taraftan kağıt fabrikalarının faaliyetlerinin sorumluluğunu üzerlerine almalarını, öbür taraftan da nehir boyunca yaşayan insanlara kendi refahları için tedbir almalarını teşvik edecek ve böylece büyük ölçekli negatif dışsallıklardan kaçınmalarını sağlayacak kurumları yaratmak kolay bir iş değildir. Ellickson hangi rejimin bu sorunlarla en iyi şekilde başa çıkabileceği sorusuna verilecek genel bir cevabın olmadığını söylemektedir.

Büyük bir olay iki kategoriden birine girecektir. Örneğin, zehirli atıkları atmosfere salmak mevcut yasal haklara veya topluluk kurallarına aykırı olabilir. Veya, bu türden kanunlar veya kurallar henüz mevcut olmayabilir. Çoğu problem, mevcut gelenekler veya kanunların nihai olarak kimin geçiş hakkına¹ sahip olduğunu belirlemede başarısız olması durumunda ortaya çıkar. Bu araziyi parsellere ayırmakla ilgili bir problem olmayıp daha ziyade hava ve suyolları gibi temel kaynakların düzenlenmemiş orta-malları olarak kalmasıyla alakalıdır.

Böylece, özelleştirme farklı derecelerde gerçekleşmekte ve farklı biçimler almaktadır. Farklı biçimler, farklı teşvik özelliklerine sahiptir. Sadece toprağı veya denizi parsellere bölmek, toprak veya denizi değerli kulan kaynakların sahipliğini istikrarlı bir hale getirmek için daima yeterli olmayabilir. Örneğin, balıkların bir parselden diğerine göç ettiklerinin bilindiğini düşünelim. Bu durumda, mülk sahipleri, sürü kendi bölgelerinden geçerken mümkün olduğunca fazla balık yakalama güdüsüne sahip olacaktır. Böylece, sadece av-

1 Geçiş hakkı, "right of way"ın karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda, bir kaynağı kullanmakta önceliğime ait olduğu meselesi olarak da anlaşılabilir. Ç.N.

lanma alanlarını parsellere bölmek, balıkçıların sürdürülebilir miktarları aşmaktan kolektif olarak kaçınmasını sağlamaya yeterli olmayabilir. Bu yakalanması arzu edilen balığın bir parselden başka bir parselde ne sıklıkta/miktarda göç ettiğine ve komşulara çitlerinin (veya sınırlarını belli etmenin diğer yollarının) yetersizliğini gidermede yardımcı olan ve sürekli bir şekilde evrilen konvansiyonlara bağlı olacaktır. Buna göre, açıkça, tüm özelleştirme biçimleri dışsallıkları içselleştirmekte eşit düzeyde iyi değildir. Bizatihi özelleştirme çare değildir ve [dahası] tüm özelleştirme yolları eşit değildir. Özel mülkiyet rejimlerinin büyük olayların üstesinden gelmesinde aşikar güçlülükler bulunmaktadır. Güçlülüklerin doğası ve derecesi ayrıntılara bağlıdır. Bu yüzden, karşılaştırma maksadıyla, Ellickson komünal rejimlerin büyük olayları nasıl idare ettiğine bakmıştır.

5. Jamestown ve Diğer Komünler

Jamestown Kolonisi Kuzey Amerika'nın ilk sürekli İngiliz yerleşimidir. Londra'da yerleşik Virginia Company'nin desteğinde bir komün olarak 1607'de kurulmuştur. Toprak kolektif olarak sahiplenilip işlenilmekteydi. Koloninin kuruluş şartı (charter), her yerleşimciye kişisel olarak katkıda bulunduğu iş miktarına bakılmaksızın kolektif üretimden eşit pay almayı garanti ediyordu. Yüzdört kişilik ilk yerleşimci grubun üçte ikisi ilk kış çıkarmadan açlık ve hastalıklardan öldü. Yeni gelen gemiler nüfusu tazelemiş ve fakat 1609 kışı nüfusu beşyüzden altmışa indirmiştir. 1611'de bölgeyi ziyaret eden Vali Thomas Dale, sokaklarda avare avare dolaşp ekinleri ekecek birilerini bekleyen canlı iskeletler görmüştür. Bu insanların ana besin kaynağı, diğer yerleşimciler görüp de eşit pay istemesinler diye, gece karanlığında avlayıp yedikleri kaplumbağalar ve rakunlardı. 1614'de Vali Dale göreceğini görmüştü. Her bir yerleşimciye üçer dönüm arazi tahsis etmiş ve bu üretkenliği yedi kat arttırmıştır. Koloni, topraklarının geri kalanını 1619'da özel parsellere dönüştürmüştür.

Niye başlangıçta komünal sahiplik tercih edilsin ki? Komünal rejimlerin avantajları var mıdır? Bir avantaj aşikardır. Komünal rejimler, risklerin yüksek olduğu ve sigorta gibi alternatif risk-yayma araçlarının mevcut olmadığı durumlarda insanlara riski yayma imkanı verir. Fakat topluluklar, sermaye rezervlerini sigorta sunabilecekleri noktaya kadar büyütebildiklerinde, sigorta komünal bir rejimi mağdur eden dışsallıklara katlanma zorunluluğu olmaksızın risk-yaymayı mümkün kıldığından, özelleştirme eğilimi içine girerler.

Bir komünal rejim, bir topluluğun kuruluş aşamasında çok önemli olan büyük boyutlu kamu işlerinde ölçek ekonomisine etkin bir cevap da oluşturabilir. Bir komünal ekonomi, bir kale inşa etmek, burçlarına insan koymak, su kuyuları açmak v.b. acil işleri gerçekleştirmek için gerekli işgücünü mobilize etmenin bir yolu olarak aşikar bir seçenek sunar. Fakat yine, bu işler tamamlandıkça ve topluluğun refahı küçük olaylara dayanmaya başladıkça, komünal rejim yerini özel parsellere bırakır. Jamestown, Plymouth, Amana kolonileri ve Salt Lake'te daha önceleri komünal olan yerleşimciler "gayet anlaşılır bir şekilde sosyal olarak faydalı küçük ve orta ölçekli olayları üstlenmeye bireyleri en ucuz

şekilde teşvik eden sistem olarak özel toprak sahipliğine geçerler” (Ellickson, p. 1342). (Salt Lake efsanesine göre, bir zamanlar açlıktan ölen Mormonların talihindeki ani düzelme, 1848’de Tanrı’nın çekirge belasından onları kurtarmak için martıları gönderdiğinde gerçekleşmiştir. Tesadüfe bakınız ki, Mormonlar aynı zaman diliminde özel parsellere geçiyorlardı. Benzer bir biçimde, Jamestown trajedisi bazen zor doğa şartlarına atfedilir, sanki bu koşullar 1614 senesinde üretkenliği yedi kat arttıracak şekilde aniden değişmiş gibi. Aynı dönemde, Vali Dale toprağı özel parsellere bölmekteydi.)

Tabii ki, desantralize ve bireyselleşmiş yönetim biçimlerine doğru olan eğilim, sadece (güçlü) bir eğilim, ve her durumda, getiriler olduğu gibi götürüler de vardır. Örneğin, daha büyük bir parselde küçük bir olay olacak şey daha kalabalık durumlarda orta düzey bir olay haline gelir. Yüksek sesli müzik, büyük bir çiftlikte zararsız küçük bir olay iken bir apartmanda rahatsız edici orta büyüklükte olay haline gelir. Teknolojideki değişiklikler veya nüfus yoğunluğu, dışsallıkların alanını ve sıklığını etkiler. Bununla birlikte, tarihsel eğilim göstermektedir ki, insanlar orta düzey veya büyük bir olayın farkına vardıkça ve onunla alakadar oldukça, olayın maliyetinin dışlanma derecesini azaltma yolları aramaktadırlar. Sosyal evrim, kısmen yeni dışsallıklar algılama ve onları içselleştirmeye yönelik kurumlar dizayn etme sürecidir.

Tarihsel olarak, komünal yönetimin faydaları komünleri ilelebet birarada tutamaya yetmemiştir. Belkide, hafıza-i beşerdeki en uzun süreli ve başarılı komünler, Hutterite’lerin Avrupa’da 16.yüzyıla kadar geri giden tarımsal yerleşimleridir. Şimdi bu tip topluluklarda yaşayan yirmisekizbin civarında insan bulunmaktadır. Hutterite’ler varlıklarını sıkı bir şekilde paylaşılmasına inanırlar. Dış dünya ile teması ne kadar sıkı bir şekilde kontrol ettiklerini anlatmanın bir örneğini vermek üzere radyo ve televizyon sahipliğini yasaklamaları verilebilir.

Ellickson, Hutterite topluluklarının kendilerine has üç özelliklerinin olduğunu söyler: 1- Nüfus üst-sınırı: bir yerleşim yüzyirmi kişiye ulaştığında, topluluğun bir kısmı yeni bir topluluk oluşturmak üzere ayrılmalıdır. Üst-sınır sıkı sıkıya birbirine bağlı bir toplumu muhafaza etmeye hizmet eder; 2-Komünal yemek ve ibadet: insanlar günde birkaç kez biraraya gelirler. Bu, bireysel davranış hakkında hızlı bilgi değiş tokuşunu sağlamakta ve bu da davranışı normdan sapan kimselere geri-bildirim sağlamak için hazır bir yol sunmaktadır; 3. Doğum kontrolünü yasaklama: ortalama kadın, güçle oluşan kaybı fazlasıyla karşılayacak, dokuz çocuk doğurur. Şunu da eklemeliyiz ki, Hutterite kültürü ve eğitimi insanları Hutterite toplumu dışında herhangi bir toplumda yaşamalarına imkan vermeyecek şekilde hazırlıksız bırakmaktadır. Şüphesiz bu da düşük göç oranını kısmen açıklar.

Ellickson başka komünal mülkiyet rejimleri örneklerini de tartışır. Fakat, Ellickson’a göre, Amerika’da en yaygın komünal sahiplik hanehalkıdır². Amerikan banliyösü herkese açık bir yol ağının içine yuvalanmış aile komünlerinden oluşur. Hanehalkları ortak sahiplikleri bireysel mülkiyet haline getirmede ne kadar ileri gidebileceklerinin sınırlarını üstü kapalı olarak tanırlar. Oturma odanızı düşünün. Tamamıyla özelleştirebilir ve bir hane üyesine sahiplik verirken, diğerlerine kullanım harcı ödebilirsiniz. Harçlar aile üyelerine

2 Hanehalkı ifadesi ‘family household’un karşılığı olarak kullanılmıştır. Ç.N.

veya dışarıdan gelecek kimselere evi temizlemeleri için ödenebilir. Bazı açılardan, bu şekilde daha iyi olacaktır. Bugün ortalama komünal oturma odası aşırı kullanıma ve idame ettirmeden de kaçınmaya tabidir. Bununla birlikte bu duruma katlanırsınız. Hiç kimse hane üyelerine kullanım harcı ödetmez. Oturma odasının komünal kullanım tarafından dar-madağın edildiğini görmek rahatsız edicidir, ancak bu durum, onu bir kişinin özel alanı olarak kabul etmekten daha iyidir.

Bazı kurumlar esasen kolektif olan bir sahiplik biçimi içermelerine rağmen başarılı olmaktadır. Bununla birlikte, tarih başarılı komünlerin üyelerinin bu kolektif sorumlulukla gelen ödülleri içselleştirdiklerini göstermektedir. Özellikle, üye olmayanları dışlama hakkını saklı tutmaktadırlar. Başarılı bir komün herkese açık orta-malları olarak hayatını devam ettirmemektedir.

6. Gelenek ile Yönetim

Bir çok orta-mallar (örneğin oturma odalarımız gibi) yönetimden ziyade gelenek ile düzenlenmektedir; bu nedenle ortak mülkiyetin oynayabileceği bir rolün olduğunu söylemekle ortak mülkiyetin devlet eliyle yönetimi için bir rolün olduğunu söylemek iki farklı şeydir. Ellickson'un not ettiği gibi, "Tabii ki, grup sahipliği zorunlu olarak devlet sahipliğini ima etmemektedir. Federal toprak ajanslarının ve Komünist rejimlerin kötü çevre karneleri, devletlerin büyük araziler için ehliyetsiz yöneticiler olduğunu çarpıcı bir şekilde hatırlatmaktadır." Carol Rose, ondokuzuncu yüzyılda, nasıl kamu mülkiyetinin genel olarak toplumun sahipliğinde olduğu düşünüldüğünü anlatmaktadır. Sıklıkla, kamu mülkiyeti fikrinin devlete özel mülkiyetin atfettiği rolden daha fazla bir rol atfetmediği düşünüldü. Toplumun böyle bir mülkiyete olan hakkının devletin ona olan hakkını öncelediği ve onun üstünde olduğu kabul edilirdi. Rose, "Bu eski doktrinlerde zımnen kabul edilen şey, bir mülkiyet kamuya açık olsa da, bundan kamusal hakların aktif bir devlet yöneticisine verileceği sonucunun çıkarılmayacağıdır" demektedir (Rose, 1986 p. 720). Bazen, hakların "devlet eliyle örgütlenmiş bir kamu"dan çok "organize olmamış bir kamu"nın elinde olduğu düşünülür" (Rose, 1986 p. 736).

Aynı doğrultuda, orta çağların ortak kullanıma açık tarım arazileri pratiği, köylülere her köyün arazisi içinde dağınık bir şekilde bulunan küçük tarım yapılabilir arazileri özel ekip-biçme hakkı veriyordu. Bu küçük toprak parçaları sadece ekip-biçme döneminde özeldi ve sonrasında otlatma sezonu süresince orta-mal haline geri dönmekteydi. Böylece, parsellerin sahipliği bir kez hasat ambara girdimi sahipliğin herhangi bir pazarlık ve formel transfer olmaksızın ortak sürü çobanlarının mülkiyetine geçmesi anlamında yarıcılık³ idi. Çiftçi toprağa olan özel hakkına, toprağı hasat elde etmek için kullandığı sürece sahipti. Küçük toprak parçalarını dağınık bir şekilde tutmak, bir farklılaştırma aracı idi. Böylece, ufak yangınlar ve haşere istilası gibi küçük ve orta düzeydeki olaylar tarafından yıkıma uğrama riski azaltılıyordu. Hasat sonrası otlatma amaçlı olarak toprağın orta-mal olarak tutulması ise bir sürünün etrafını çitlemekte ve sürüyü yetiştirmekte ortaya çıkan ölçek ekonomilerinden istifade edilmesini olanaklı kılıyordu.

3 Yarıcılık ifadesi 'usufructuary'nin karşılığı olarak kullanılmıştır. Ç.N.

Martin Bailey'e göre (bu ciltte), Rose ve Ellickson tarafından gözlemlenen yapı aborijin kabileler arasında da yaygındı. Yani, tarım yapan kabileler ekip-biçme döneminde toprağı özel mülkiyet olarak ve hasat ambara girdikten sonra ise orta-malı olarak gördüler. Avcı-toplayıcı toplumlar tarım yapmadılar, fakat onlar da kaynakların bol olduğu yaz mevsimi süresince toprağı orta-malı olarak tutma eğilimindeydiler. Toprağı, yiyeceğin en kıt olduğu kış mevsiminde özelleştirmişlerdir. Avcı-toplayıcıların arasındaki kural, grup olarak avlanmanın avantajlarının çok olması durumunda, bu faktörün baskın olacağı şeklindedir (Bailey, bu cilt). Fakat kışın, küçük oyun görece daha boldur, daha az göç eder ve eşit bir şekilde dağılmıştır. Kişinin büyük-oyun avında görmeyi umacağı "ya ziyafet ya da sefalet" türünden kalıplara yer yoktur. Daha ziyade, aileler gün içerisinde, kenara koymaya yetmeyecek ancak günü çıkarabilecek kadar bir besin kaynağı bulabilme durumundaydılar.

Bu kalıp benim orijinal tezimi destekler mahiyette olmakla birlikte, bir parça şaşırđımı itiraf etmeliyim. Ben, yılın en zor kısmında ailelerin varlıklarını sürdürebilmek için biraraya gelip sahip oldukları şeyleri ortak kazana atacaklarını tahmin ederdim. Hiç te öyle değil. Toprağın taşıma kapasitesinin sınırlarına dayandığı zaman özelleştirme zorunluluğunu kabul etmişlerdir.

Ortaçağda orta-malların geleneksel kullanımı kaynakların kurutulmasını sınırlayacak tedbirlerle kısıtlanmaktaydı. Gelenek, toprağın kendini yenileme yeteneğı ile tutarlı olmayan faaliyetleri yasaklamaktaydı (Rose, 1986 p. 743). Özel olarak, "had" geleneğı köylülerin ekip-biçme döneminde elde tuttıkları toprakla orantılı olacak büyüklükte hayvana sahip olmalarına müsaade ediyordu. Gelenek ile yönetim insanların orta-malların trajedilerini yaşamaktan kaçınmalarını mümkün kılmıştır.⁷

Gelenek, gerek bireysel gerekse de devletin dışlayıcı sahipliğinden farklı olan bir yönetim biçimidir. Gelenek, mülkiyet haklarını tahsis etmede kendi kendine işleyen bir sistemdir (Rose, 1986 p. 742). Örneğın, gelenek bir süpermarket kasasındaki sırada bir yer tutarak tesis ettiğın türden hak iddialarını yönetir. Rose, ortak kaygıların çoğı kez en iyi şekilde, yerel düzeyde ihtiyaca binaen ortaya çıkma eğilimindeki desantralize, tedrici ve kendi kendine işleyen gelenekler tarafından çözüldüğünü söylemektedir. Böylece, önceki kısmın, başarılı bir komün kendisini herkese açık orta-malı olarak yönetmez şeklindeki sonucuna, başarılı bir komünün kendi yönetimini uzaktaki bir bürokrasiye teslim etmeyeceğini ilave edebiliriz.

7. Hutterite'lerin Sırrı

Kıt kaynaklara yönelik ilk sahiplenmenin (ve erişimin müteakip düzenlenmesinin) gelecek kuşaklar için fırsatları korumanın bir aracı olarak meşrulaştırılabilir olduğunu ileri sürdüm. Bununla birlikte, çeşitli dışlayıcı kontrol araçları bulunmaktadır. Bazıları dışsallıkları diğerlerinden daha iyi içselleştirirler ve bunu ne kadar iyi yaptıkları duruma bağlıdır. Benim argümanım bu amaca hizmet eden yegane bir dışlayıcı kontrol sisteminin olduğunu varsaymamaktadır. Hangi formun en iyisi olduğu, belli bir zamanda bir toplulukta ne türden faaliyetlerin hakim olduğuna dayanacaktır. Bu aynı zamanda kamu mülkiyetinin ne denli yerel gelenek yerine uzaktaki bir bürokrasi tarafından kontrolü ima

ettiğine bağlıdır.

Daha önce ifade edildiği gibi, Jamestown'un zorlu doğa koşulları yüzünden başarısız olduğunu söyleyenleri duydum. Fakat komünal olan (ve komünal olmayan) yerleşimler tipik olarak zor doğa koşullarıyla yüzyüzedir. Jamestown Virginia'da yaz mevsimi ile mücadele etmek zorundaydı. Hutteriteler Kanada kırlarında kış ile mücadele ettiler. Jamestown'u daha zor koşullarla daha başarılı bir şekilde başa çıkan yerleşimlerle karşılaştırmak yanıltıcı olmayıp daha ziyade, aydınlatıcıdır. Aynı zamanda iki Jamestown'u da karşılaştırmak daha adildir: Biri Vali Dale'in gerçekleştirdiği özelleştirmenin öncesindeki, biri de hemen sonrasındaki Jamestown. İlk Jamestown'u ikincisinden ayırt eden özellik doğal koşullarının sertliği değil fakat daha ziyade insanların dışsallıkları içselleştirmesini engellemekteki kusursuzluğu.

Sosyolog Michael Hechter grup dayanışmasının (a) üyelerin gruba bağımlılık dereceleri, ve (b) grubun üyelerin beşçilik yerine gruba katkıda bulunmaları beklentisine uyumu ne derece kontrol edip uyguladığının bir fonksiyonu olduğunu düşünmektedir (Hechter, p. 21). Bu analize göre, Hutterite komünal toplumunun başarılı olması hiç şartı değil. Üyeler, yetiştirilmeleri onları Hutterite kültürü dışında yaşamak için donanımsız bırakmasından ötürü, gruba oldukça bağımlıdır. Kontrol yoğundur. Geribildirim derhaldir. Fakat bu Hutterite başarısının sırrıysa, niçin Jamestown başarısız oldu? Onlar da birbirlerine son derece bağımlıydılar. Onların da gidecek bir yerleri yoktu. Kontrol benzer bir şekilde kusursuzdu. Herkes kimin ürün ektiğini (hiç kimse) ve kimin kaseyi uzattığını (herkes) biliyordu. Peki, problem neydi?

Problem Jamestown'un koloni şartında yer alan garantide yatmaktadır. Jamestown'un şartı, insanlara katkılarından bağımsız olarak eşit bir paya sahip olma hakkını vermiştir. Bu bir anlamda bireyler olarak işçileri emeklerinin ürünlerinden maksimum düzeyde yabancılaştırmak için atılmış bir adımdır. Şart, işçilerin kendi emeklerinin herkese-açık bir orta-malının içinde kaybolduğunu düşünmelerini sağlamıştır.

Robert Goodin, "Doğal kıtlık tarafından konulan kısıtlılıklar içinde çalışarak, kaynakların elverdiği ölçüde adaleti gerçekleştirmenin önündeki en büyük pratik engel her zaman her birimizin kendi bahçemizi ekmemiz gerektiği varsayımı olmuştur." (Goodin, 1985, p. 1).⁸ Bununla birlikte, Jamestown şartı her birimizin kendi bahçemizi ekeceğimizi varsaymamıştır. Tam aksini varsaymıştır. Başka kolonilerde insanlar kendi bahçelerini ekip, bolluk içinde yaşarken, Jamestown'da koloniciler zarar görmelerine rağmen şarta bağlı kalmışlardır.

İnsanları, birbirlerini düşünmeye sevk eden kurumları alkışlamalıyız. Fakat insanlara kendi bahçeleri yerine başkalarının bahçelerine bakmalarını söylemek, onları birbirlerini düşünmeye sevk etmemektedir. Tam aksini yapmaktadır. Bu, garezi körüklemektedir. Jamestown'un insanları, beşçici komşularının bahçelerini ekip biçmektense sokaklarda aylak aylak dolaşıp ölmeyi tercih edecekleri bir noktaya ulaşmışlar ve gerçekten de ölmüşlerdir.

Çeviren: Dr. Bican Şahin

Sonnotlar

1 Sonradan gelenleri ilk sahiplenmeyi mümkün kılan kurallar temelinde mülk edinmekten alıkoymak adil midir? Sanders (1987, p. 385) sonradan gelenler “bu kurallar ile mülkiyet edinmekten *alıkonulmamaktadır*. Onlar, daha ziyade, daha önce başkası tarafından sahiplenilmemiş şeyleri sahiplenmede ilk olmaktan alıkonulmaktadır. Bu hakkaniyetsizlik midir?” demektedir.

2 Nash (1996) balıkçıların halen Filipin resiflerine yılda 330.000 pound siyanür pompaladıklarını söylemektedir.

3 Baltimore’daki Milli Akvaryum’da görevli Peggy Fosdick’e yazışma ve belgeler için teşekkür ederim. Ayrıca bkz. Fosdick and Fosdick (1994).

4 Kar amacı gütmeyen özel bir örgüt olan The Nature Conservancy böyle bir strateji izlemektedir. Kendisi ilk sahiplenilen olmamakla birlikte, doğal ekosistemleri korumak için 1 milyar doların üzerinde değere sahip araziye satın almıştır. Bu arazilerin piyasa değeri olmayan tehdit altındaki türlerin habitatlarını da içerdğine dikkat edin.

5 Bu her yerde doğru değildi. Ben kabilelerin bir uçurumun kenarından tüm bir sürüyü aşağı yuvarlatarak bison avlamalarına şahit oldum. (Böyle bir yer için verilen Blackfoot ismi “kafaüstü çakılmış buffalo atlaması” olarak çevrilebilir.) Bu nedenle, Dukeminier ve Krier’in “medeniyetin varmasından önceki Yerli Amerikan kültürü hakkında yersiz bir romantik imaj” oluşturmaya karşı uyarılarını kabul ediyorum... “Bazı Amerikan yerli kabilelerinin, toprakla uyum içinde yaşayan doğal ekolojistler olmaktan ziyade, aşırı avlanma ve ormanları aşırı yakarak doğayı acımasızca sömürdüklerine ilişkin ciddi kanıtlar mevcuttur.” (1993, p. 62).

6 Bu makale Ellickson’un makalesini detaylı olarak tartışmaktadır. Gelecek bir kaç bölümdeki fikirler için kendime çok az bir pay çıkarmakla birlikte, tüm hataların bana ait olduğunu kabul ederim.

7 Tabii ki, hiç kimse gelenek ile yönetimin orta-malları sorunlarını otomatik olarak çözeceğini düşünmemektedir. Gelenek yerel kullanıcılar dış erişimi sınırlandırdıkları ve içeridekilerin davranışlarını gözlemleyebildiklerinde işe yarar; fakat bu koşullar her zaman sağlanmaz ve 2.2 numaralı bölümde tartışılan benzeri trajediler ortaya çıkmaya devam eder.

8 Goodin ve ben bu meseleyi ayrıntılı olarak Schmidt & Goodin (1998)’de tartışmaktayız.

Kaynaklar

- Bailey, Martin J. 1992. Approximate Optimality of Aboriginal Property Rights. *Journal of Law and Economics*. 35: 183-98.
- Bogart, J. H. 1985. Lockean Provisos and State of Nature Theories. *Ethics* 95: 828-36.
- Chesher, R. 1985. Practical Problems in Coral Reef Utilization and Management: a Tongan Case Study. *Proceedings of the Fifth International Coral Reef Congress* 4: 213-24.
- Demsetz, Harold. 1967. Toward a Theory of Property Rights. *American Economic Review*. (Papers & Proceedings) 57: 347-59.
- Dukeminier, Jesse, and James E. Krier. 1993. *Property*. 3rd edn. Boston: Little, Brown.
- Ellickson, Robert C. 1993. Property in Land. *Yale Law Journal* 102: 1315-1400.
- Fosdick, Peggy, and Fosdick, Sam. 1994. *Last Chance Lost?* York, PA: Irvin S. Naylor Publishing.
- Fried, Barbara. 1995. Wilt Chamberlain Revisited: Nozick's "Justice in Transfer" and the Problem of Market-Based Distribution. *Philosophy and Public Affairs* 24; 226-45.
- Gomez, E.; A. Alcala; and A. San Diego. 1981. Status of Philippine Coral Reefs — 1981. *Proceedings of the Fourth International Coral Reef Symposium* 1: 275-85.
- Goodin, Robert E. 1985. *Protecting the Vulnerable: Toward a reanalysis of Our Social Responsibilities*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hardin, Garrett. 1977. The Ethical Implications of Carrying Capacity. In G. Hardin and J. Baden, eds., *Managing the commons*. San Francisco: W. H. Freeman.
- Hechter, Michael. 1983. A Theory of Group Solidarity. In Hechter, ed., *Microfoundations of Macrosociology*. Philadelphia: Temple University Press. 16-57.
- Held, Virginia. 1980. Introduction. In Held, ed., *Property, Profits, & Economic Justice*. Belmont: Wadsworth.
- Hohfeld, Wesley. 1919. *Fundamental Legal Conceptions*. New Haven: Yale University Press.
- Locke, John. 1690. *Second Treatise of Government*. ed. P. Laslett. Cambridge: Cambridge University Press (reprinted 1960).
- Nash, J. Madeleine. 1996. Wrecking the Reefs. *Time* (September 30): 60-2.
- Rose, Carol. 1985. Possession as the Origin of Property. *University of Chicago Law Review*. 52: 73-88
- Rose, Carol. 1986. The Comedy of the Commons: Custom, Commerce, and Inherently Public Property. *University of Chicago Law Review* 53: 711-87.
- Sanders, John T. 1987. Justice and the Initial Acquisition of Private Property. *Harvard Journal of Law and Public Policy* 10: 367-99.
- Sartorius, Rolf. 1984. Persons and Property. In Ray Frey, ed., *Utility and rights*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Schmitz, David, and Robert E. Goodin. 1998. *Social Welfare and Individual Responsibility*. Cambridge: Harvard University Press.
- Thomson, Judith Jarvis. 1990. *The Realm of Rights*. Cambridge: Harvard University

Press.

Waldron, Jeremy. Enough and As Good Left For Others. *Philosophical Quarterly*. 29 (1976) 319-28.